

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

05 травня 2026 р.

Київ 2026

УДК 94(477)(063)

Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Київ, 05 травня 2026 р.) / Під заг. ред. Т. В. Марени. – Київ: МДУ, 2026. – 171 с.

Редакційна колегія:

Голова – **Т. В. Марена**, в.о. ректора Маріупольського державного університету

Члени редколегії: – **О. П. Реснт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.
– **Ю. В. Константинова**, к.і.н., доцент, декан історичного факультету.
– **С. В. Новікова**, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету
– **В. М. Романцов**, д.і.н., професор (відповідальний редактор)
– **С. С. Арабаджи**, к.і.н., доцент
– **В. С. Волониць**, к.і.н., доцент
– **В. О. Забавін**, к.і.н., доцент
– **В. М. Коробка**, к.і.н., доцент
– **Н. І. Романцова**, д.і.н., доцент
– **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The collection of scientific papers presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

For researchers, lecturers, postgraduate students, undergraduate and master's students, and all those interested in the history, culture, and foreign policy of Ukraine, historical regional studies, as well as contemporary international relations.

Література

1. Гайдук С.І. Заселення земель Північного Приазов'я у 30-х – 40-х роках ХІХ ст.: документи Державного архіву Запорізької області. Частина І, ІІ. Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-прак. конф., м. Маріуполь, 23 квітня 2021 р. / під заг. Ред. М.В.Трофименка. – Київ: МДУ, 2022. – 148 с. С.46 – 51.
2. Гайдук Сергій. Заселення земель Північного Надазов'я у 40-х роках 19 ст. Донецький історичний часопис: науковий журнал/ за ред. Н.Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2024, №2(2). 192с. С.21-39.
3. Державний архів Запорізької області. Ф.12, Оп.2, Спр.171.
4. Там само. Спр.222.
5. Там само. Спр.264.

ХАРЛАМПІВСЬКИЙ СОБОР У МАРІУПОЛІ НА СТОРІНКАХ L'ILLUSTRATION 1938 РОКУ: ВІЗУАЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ РУЙНУВАННЯ

Коробка В. М., Коробка Ю. В.

Нашу увагу привернула публікація на Facebook-сторінці краєзнавця Донеччини, який поширює свої матеріали під ніком Etnografo Donetsk, – статті, надрукованої у січні 1938 року на шпальтах французького ілюстрованого тижневика «Л'Ілюстрасьйон» (*L'Illustration*). Передусім зацікавлення викликали зображення, що відтворюють окремі види та буденне життя Маріуполя і його околиць, не зафіксовані у вітчизняних наративах і фотоматеріалах. Це спричинило заглиблення у матеріал з метою трактування однієї з ілюстрацій як історичного джерела, що відображає одну з невідомих до нині подробиць руйнування маріупольського Харлампіївського собору.

Для визначення надійності візуального свідчення заслуговує на увагу характеристика видання «Л'Ілюстрасьйон». Як відзначається науковцями, цей тижневик був одним із найпрестижніших французьких ілюстрованих щотижневих часописів ХІХ–ХХ ст. Видання існувало майже сто років – від 1843 до 1944 р. Важливим його принципом було отримання інформації з перших рук – журнал надсилав кореспондентів на місця подій. Першорядне значення в редакційній політиці часопису мало використання ілюстрацій. Візуальний матеріал був не додатком, а основою концепції видання. «Л'Ілюстрасьйон» поєднував політичну, суспільну, культурну й розважальну тематику. Однією з головних заслуг тижневика був розвиток візуального журналістського репортажу. Це зробило

«Л'Ілюстрасьйон» особливо важливим джерелом для істориків, оскільки він зберіг візуальну пам'ять про політичне, соціальне й культурне життя Франції та світу [2].

Візуальний документ доби, який є предметом нашого розгляду, міститься серед інших ілюстрацій видів міста і краю та сцен повсякденного життя, виконаних французьким художником Альбером Брюне й згодом використаних як ілюстрації до статті Жоржа Робена «В Україні» [3].

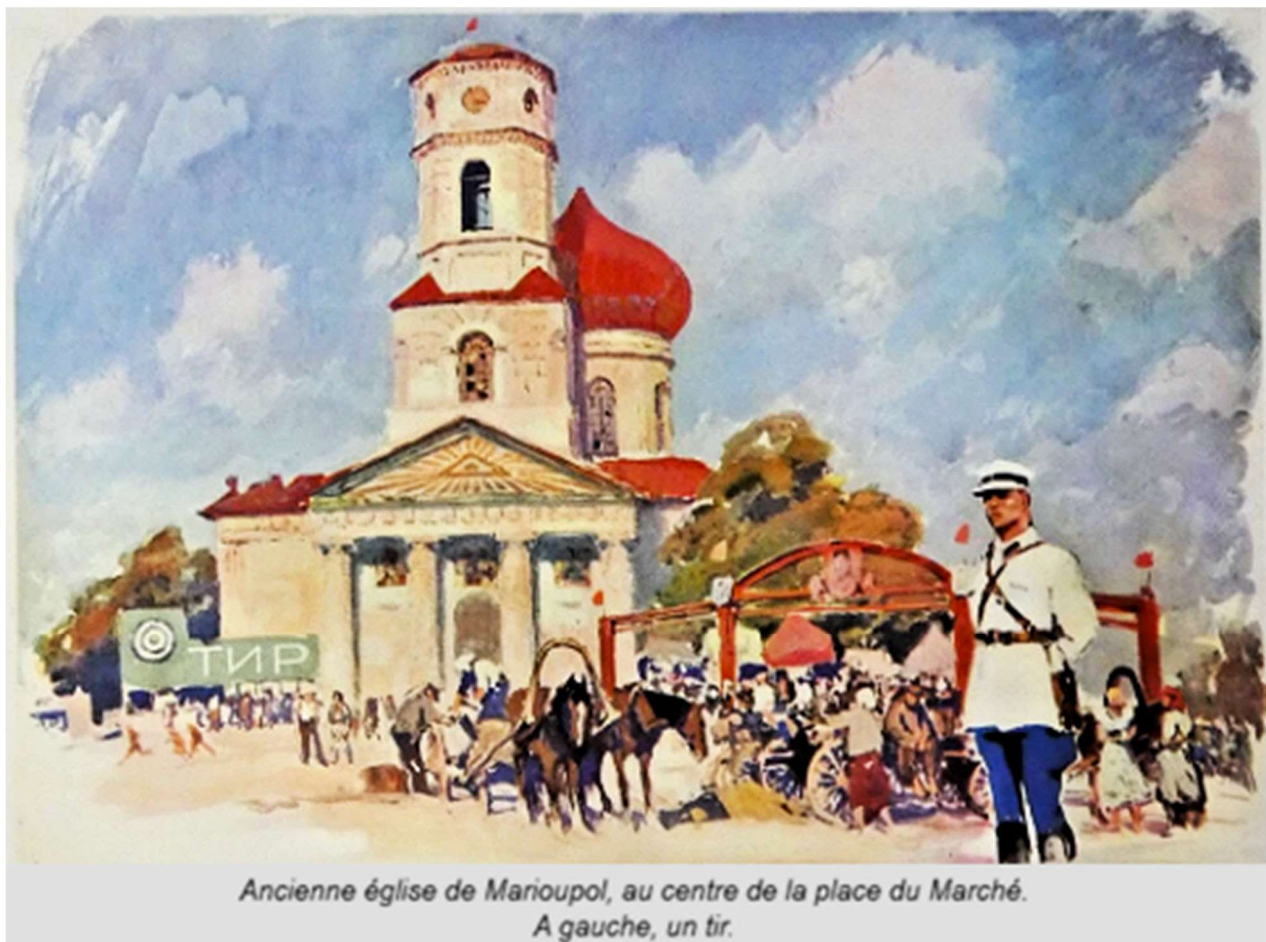
Тут треба окремо сказати про текст журнальної публікації. Жорж Робен змальовує Україну як одну з найважливіших республік СРСР, що своїми природними багатствами, історією, культурою та характером міст нагадує йому Францію на Сході Європи. Він підкреслює родючість української землі, життєву силу населення й самобутність міст, протиставляючи їх сірості та занедбаності великоросійського простору.

На думку автора, українці, подібно до французів, є народом працьовитим, гостинним і глибоко прив'язаним до своєї землі. Мова й фольклор українців вирізняються чистотою, багатством і різноманіттям. Робен також наголошує, що Україна, як і Франція, зазнавала постійних зазіхань сусідів, а Київ після Великої війни неодноразово переходив із рук у руки, перш ніж опинитися під владою Москви.

Визнаючи масштаб радянської індустріалізації – заводи Харкова, Дніпрогес, Донбас і стахановський рух, – Робен, водночас, підкреслює її примусовий, кількісний і безсистемний характер. Особливо критично він оцінює становище робітників через низькі зарплати, нестачу житла, жорстку дисципліну та відсутність права на страйк [3].

Найгостріший висновок статті стосується колективізації: український селянин, позбавлений землі й самостійності, перетворюється на безликий гвинтик московської економічної машини. Саме в цьому автор убачає небезпечну суперечність радянського режиму, здатну з часом обернутися для нього тяжкими наслідками [3].

Щодо зображень, то, на нашу думку, редакційна колегія «Л'Ілюстрасьйон», вочевидь, не мала сумнівів у тому, що маріупольські візуальні образи адекватно репрезентують Україну, а відтак Маріуполь і його околиці мислилися як складова українського простору. Відображені на гуашах факти та події міського життя при цьому виступають непрямою ілюстрацією провідних ідей статті.

Зображальне джерело, яке є предметом нашого розгляду, міститься серед інших видів та сцен повсякденного життя міста та краю, виконаних французьким художником Альбером Брюне й згодом використаних як ілюстрації до статті Жоржа Робена «В Україні». На малюнку з підписом: «Стара церква Маріуполя, в центрі Торгової площі. Ліворуч – тир» зображено маріупольський Харлампіївський собор у стані руйнування. Живописне зображення Харлампіївського собору в Маріуполі, виконане в техніці гуаші, ймовірно датується 1934 роком. Навіть побіжний погляд дає змогу помітити, що маківку дзвіниці вже демонтовано, а місце, де вона височіла, позначено червоним прапорцем. Її спущено дотолу, і навколо неї юрмиться базарний натовп. Немає сумніву, що вона очікує розбирання, вивезення й остаточного знищення. Саме ця деталь робить зображення особливо важливим історичним свідченням [3].

Малюнок фіксує, що дверей у храмі вже немає, а всередині він давно перебуває в стані запустіння. Головний купол і маківка зображені буро-червоним кольором, що може вказувати на корозійні зміни, пов'язані із занедбаністю споруди.

Упослідженість церкви та релігії на теренах СРСР на малюнку яскраво відображає тир, що притулювся до головного фасаду колишнього храму і промовисто заявляє про себе написом і мішенню. Однією з символічних домінант малюнка, можливо, не позбавленою

натяку, є постать міліціонера, яка мимоволі викликає асоціацію з образом радянського «Дядька Стьопи». Охоронець порядку біля базарного натовпу - це природно. Але цей – явно спостерігає за іноземцем, що робить замальовок натури [3]. Приставлений слідкувати або просто зацікавився?

Усі ці деталі розгорталися в контексті загальнодержавної богоборчої політики, яка в нашому краї набула цілком конкретних локальних форм. У травні 1930 року президія Маріупольського окрвиконкому ухвалила рішення про закриття церков і синагог із перспективою їх подальшого використання в культурно-освітніх цілях. Тоді ж було прийнято рішення про зняття дзвонів. Уже в червні того самого року від продажу дзвонів, демонтованих у Маріупольському окрузі, загальною вагою 129.730 кг, було виручено 90.937 рублів. У контексті нашої теми ці дані важливі тим, що вони доповнюють відомості, зафіксовані на гуаші Альбера Брюне, і дають підстави припускати, що на той час Харлампіївський собор уже був позбавлений дзвонів, а процес його руйнування фактично розпочався 1930 р. Остаточне знищення храму відбулось у 1936 році [1, с. 186].

Отже, опублікована в «Л'Ілюстрасьйон» гуаш Альбера Брюне із зображенням Харлампіївського собору в Маріуполі має розглядатися не лише як ілюстрація до статті Жоржа Робена «В Україні». Вона є самостійним і цінним візуальним історичним джерелом, що зафіксувало надзвичайно промовисту стадію руйнування храму, не відображену у вітчизняних наративах і фотоматеріалах. Саме ця гуаш дає змогу побачити конкретні ознаки нищення собору – демонтовану маківку дзвіниці, спущену додола й приречену на знищення, загальний стан занедбаності споруди.

Водночас, зображення передає руйнування святині не ізольовано, а в живому міському середовищі. Зіставлення гуаші Альбера Брюне з документальними відомостями про закриття церков, зняття дзвонів і їх подальшу реалізацію як кольорового металобрухту дає підстави вважати, що руйнування Харлампіївського собору розпочалося не пізніше 1930 року. Сама ж гуаш, імовірно виконана 1933 року, відображає вже досить просунуту стадію цього процесу. Отже, її значення полягає не лише в тому, що вона доповнює письмові свідчення, а й у тому, що вона уточнює хронологію, конкретику та просторовий вимір руйнування Харлампіївського собору, водночас репрезентуючи Маріуполь як органічну частину українського простору у французькому візуальному баченні 1930-х років.

Література

1. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / [Р.П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашененко и др.]: Изд.2-е измен. и доп. Мариуполь: Рената, 2008. 428 с.

2. Lesage C. L'illustration 1843–1944: vie et mort d'un journal // Bulletin des bibliothèques de France (BBF), 1988, №1–2, p. 149–150. URL: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1988-01-0149-004>

Robin G. En Ukraine // L'illustration, 1938, №4952-96, 29 janvier. URL: <https://i.ebayimg.com/images/g/JLIAAOSwf79iQy6X/s-l1600.webp>

ДО ПИТАННЯ ЛІКВІДАЦІЇ ОСЕРЕДКІВ УПЛСР (БОРЬБИСТІВ) У КОНТЕКСТІ ПОРАЗКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ (НА МАТЕРІАЛАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ)

Ніколаєв І.Є.

Сьогодні, коли Українська держава переживає складний і героїчний період боротьби за власне майбутнє надзвичайно актуальним є звернення до доленосних подій власної історії, зокрема комплексного дослідження проблематики Української національно-визвольної революції 1917-1921 років. Серед яких чільне місце займає вивчення періоду існування й зникнення вітчизняної багатопартійності та одержавлення всього спектру громадських об'єднань у 1920-х роках, що стало одним із наслідків поразки національно-визвольних та демократичних сил України в окреслений час.

Здобуття Україною незалежності значно пожвавило дослідницький інтерес до раніше замовчуваних, або ідеологічно заангажованих тем до яких відноситься проблематика встановлення більшовицького єдиновладдя. Виокремимо роботу київської вченої Олени Любовець присвячені нарисам історії та програмним документам українських партій революційної доби 1917-1920 років, серед яких розглянуто Українську партію лівих соціалістів-революціонерів (борьбистів) [7, с. 551-579]. У праці відомого миколаївського науковця Миколи Шитюка аналізуються репресивно-каральні аспекти встановлення однопартійної системи на Півдні України, однією з жертв якої стали боротьбисти [10, с. 193-221]. Публікація іншого миколаївського дослідника Олександра Будякова присвячена регіональним аспектам діяльності УПЛСР (борьбистів) у контексті ліквідаційної політики більшовиків [2, с. 60-63].

Утім, незважаючи на проведену дослідницьку роботу, регіональні аспекти проблематики становлення тоталітарної системи, що супроводжувалась ліквідацією політичної альтернативи, потребують подальшого дослідження насамперед за рахунок